CİHAD AHKÂMI

Cihad (Savaş) Emrinde Tedricilik

- Mâruz kalınan işkencelere rağmen müslümanların sayısının ve gücünün azlığından dolayı Mekke döneminde savaşa izin verilmemiştir
- وَلاَ تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلاَ السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ
- ***İyilikle kötülük bir olmaz, Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur.[1]***

---

[1] Fussilet, 34.

- İbn Abbas'tan nakledilen bir olay savaş yasağının hicretten sonra bir müddet daha sürdüğünü göstermektedir. Malları Mekke'de kalan Abdurrahman b. Avf ve akrabaları Hz. Peygamber'e gelerek,
- **يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا كُنَّا فِي عِزٍّ وَنَحْنُ مُشْرِكُونَ، فَلَمَّا آمَنَّا صِرْنَا أَذِلَّةً،**
- "Biz müşrik iken zengin ve saygındık, müslüman olduktan sonra zelil hale düştük, -savaşa izin yok mu?-" dediklerinde Rasulullah şöyle buyurmuştur:
- **فَقَالَ: «إِنِّي أُمِرْتُ بِالْعَفْوِ، فَلَا تُقَاتِلُوا»**
- *"Bana affetmek emredildi, Mekkeliler'le savaşmayın."*[2]

[2] Nesâî, "Cihâd", 1

- Ahd-i Atîk, Ahd-i Cedîd ve Kur'ân-ı Kerîm'de mücadelelerine yer verilen, kısas-ı enbiyâ türündeki eserlerde hayat hikâyeleri anlatılan geçmiş peygamberlerin birçoğunun fiilen savaşmadığı bilinmektedir.
- Buna rağmen onların, "hakkı üstün ve hâkim kılmak için gayret sarfetme" anlamına gelen cihad görevini yerine getirdiklerinde şüphe yoktur.
- Kur'an'da savaşa izin verildiğini ifade eden ilk âyet Medine'de nâzil olan sûreler arasında yer almaktadır (el-Hac 22/39).
- Halbuki Mekkî sûreler içinde de gerek Hz. Peygamber'e gerekse diğer müslümanlara Allah yolunda gayret göstermelerini, güçlüklere göğüs germelerini, kâfirlere boyun eğmeden Kur'an'a dayanarak onlara karşı "büyük bir mücadele" (cihâd-ı kebîr) vermelerini emreden âyetler mevcuttur.

- {فَلاَ تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا}

- ***O halde, kâfirlere boyun eğme ve bununla (Kur'an ile) onlara karşı olanca gücünle büyük bir savaş ver!***[3]

- Mekke’yi terk etmelerine rağmen müşriklerin baskı ve saldırılarından kurtulamayan müslümanlar hicretin ilk yılında inen Hac 22/39 ayetiyle, düşmana silâhla karşılık verme imkânına kavuşmuştur.

- أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ

- ***“Saldırıya uğrayanlara zulme mâruz kaldıkları için savaş izni verildi”***

---

[3] Furkan, 25/52.

- Saldırıya karşılık verme izni daha sonra nâzil olan şu âyetle yükümlülük haline dönüşmüştür:
- وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُوا إِنَّ اللّٰهَ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ
- ***"Size savaş açanlarla Allah uğrunda siz de savaşın, fakat aşırılığa sapmayın"***[4]
- Saldırıya uğranılması halinde savaşı farz kılan bu emir, önceleri sadece Kureyşli müşriklere yönelikken daha sonra müslümanlar aleyhine onlarla iş birliği yapan Ehl-i kitabı da dahil etmiştir.

[4] Bakara, 2/190.

- قَاتِلُوا الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلاَ بِالْيَوْمِ الآخِرِ وَلاَ يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَلاَ يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ

- ***Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Rasûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın.***[5]

---

[5] Tevbe, 9/29.

- Sonra da düşman niteliği taşıyan herkesi kapsamına almıştır.
- **إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلاَ تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ**
- ***… müşrikler nasıl sizinle topyekûn savaşıyorlarsa siz de onlara karşı topyekûn savaşın ve bilin ki Allah (kötülükten) sakınanlarla beraberdir.*[6]**

[6] Tevbe, 9/36.

Cihadın Hükmü

- Normal şartlarda cihadın farz-ı kifâye, umumi seferberliği (nefîr-i âm) gerektiren bir tehlike ve saldırı halinde ise farz-ı ayın olduğu konusunda müslüman hukukçular görüş birliği içindedirler.

Savaş İlanı

- Hanefîler ile birlikte Hanbelî ve Mâlikî mezheplerine mensup hukukçuların oluşturduğu çoğunluğa göre İslâm'da savaşın sebebi, inanmayanların müslümanlara savaş açmaları ve tecavüzkâr olmalarıdır. Şâfiîler ise onların kâfir olmalarını başlı başına bir savaş sebebi saymışlar, Zâhirîler'le bazı Hanbelî ve Mâlikî hukukçuları da bu görüşü benimsemişlerdir.
- Buna göre İslâm hukukçularının çoğunluğu, savaşın meşrûiyet sebebinin düşmanın tecavüzü olduğunu, müslümanlara karşı savaşmayanlarla savaşmanın ve sadece Müslümanlığı benimsemediği için bir insanı öldürmenin câiz olmadığını belirtmiştir.

- Şâfiîler'le onları destekleyen bazı fakihlere göre müslümanlardan veya antlaşmalı kimselerden başkası kalmayıncaya kadar mümkün oldukça savaşın sürdürülmesi gereklidir. Bu hukukçuların dayandığı başlıca deliller şunlardır:
- ***1. "Haram aylar çıktığı zaman artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün, onları yakalayın, hapsedin, bütün geçit yerlerini tutun"*** (Tevbe 9/5)
- **فَإِذَا انْسَلَخَ الأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلاَةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ**
- meâlindeki âyet müslüman olmayanlarla savaşmayı, herhangi bir tecavüze karşılık verme şartına bağlamaksızın mutlak şekilde emretmekte ve harp sebebinin küfür olduğunu göstermektedir. Bu

görüşü benimsemiş olanlar, müslümanlara kendileriyle savaşanlarla savaşmalarını emreden âyetin (el-Bakara 2/190) harbi mutlak olarak emreden âyetlerle neshedildiğini ileri sürerler.

- 2. Hz. Peygamber'in, "İnsanlarla, 'Allah'tan başka ilâh yoktur' demelerine kadar savaşmakla emrolundum" (Buhârî, "Îmân", 18; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 104)

- «أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَيُقِيمُوا الصَّلاَةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّ الإِسْلاَمِ، وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ»

- meâlindeki hadisi de gayri müslimlerle savaş sebebinin onların küfrü olduğunu göstermektedir. Çünkü burada ancak onların müslüman olmaları ile savaştan vazgeçileceği belirtilmiştir.

- 3. Küfür büyük bir suç ve aynı zamanda “münker”in en kötüsüdür. Bu sebeple onun devam etmesine izin vermek câiz değildir. Zira “mefsedet”in ortadan kaldırılması vâciptir; Allah’ı inkâr ise mefsedetin en büyüğüdür.

- Savaşın mubah olmasını, inanmayanların müslümanlara karşı harp açmalarına, düşmanlık ve tecavüzde bulunmalarına bağlayan Hanefî hukukçularının dayandıkları deliller de şunlardır:
- **1. "…Müşrikler sizinle nasıl topyekün savaşıyorlarsa siz de onlarla topyekün savaşın"[7]**
- **...وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ**
- Allah sizinle din konusunda savaşmayan sizi yurtlarınızdan sürüp-çıkarmayanlara iyilik yapmanızdan ve onlara adaletli davranmanızdan sizi sakındırmaz. Çünkü Allah adalet yapanları sever. (60/8)
- Allah ancak din konusunda sizinle savaşanları sizi yurtlarınızdan sürüp-çıkaranları ve sürülüp-çıkarılmanız için arka çıkanları dost edinmenizden sakındırır. Kim onları dost edinirse artık onlar zalimlerin ta kendileridir. (60/9)

---

[7] Tevbe, 9/36.

- وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلاَ عُدْوَانَ إِلاَّ عَلَى الظَّالِمِينَ

- ***"Fitne kalmayıncaya ve din de yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Vazgeçerlerse artık zulmedenlerden başkasına hiçbir düşmanlık yoktur"***[8]
- İbnü'l-Hümâm'a göre bu âyetlerin ilkinde müşriklere karşı girişilen savaş onların müslümanlara savaş açmaları sebebine dayandırılmış, ikincisinde ise savaş, gayri müslimlerin güç ve hâkimiyetlerini zayıflatarak müslümanları dinleri hususunda fitneye düşürmelerine engel olmak maksadıyla emredilmiştir (Fethu'l-kadîr, V, 189).
- Esasen savaşı ilk emreden, **"Size savaş açanlarla Allah yolunda siz de savaşın, ancak aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez"**[9] meâlindeki âyet de savaş sebebinin yine savaş olduğunu göstermektedir.

---

[8] Bakara, 2/193.

- 2. Hz. Peygamber savaş sırasında bir kadının öldürülmüş olduğunu görünce, “Bu kadın savaşmıyordu” diyerek hoşnutsuzluğunu ifade etmiş, öncü birliklerin başında bulunan Hâlid b. Velîd’e haber göndererek kadın ve çocukların öldürülmemesini emretmiştir.[10]
- Eğer savaşın sebebi küfür olsaydı kâfir kadınların da öldürülmesi gerekirdi. Kadın fiilen savaşmadığı için öldürülmesinin haram olduğu anlaşılmaktadır.
- Aynı sebebe bağlı olarak savaşta çocuk, yaşlı, kör ve hastalarla din adamları ve çiftçiler gibi savaşamayan veya fiilen muharip olmayanların da öldürülmeyeceği hükme bağlanmıştır.

---

[9] Bakara, 2/190
[10] İbn Mâce, “Cihâd”, 30; Hâkim, II, 122; Beyhakī, IX, 91

- 3. Kalple ilgili bir durum olan inanmamanın zararı başkasına dokunmadığı için cezasının da dünyada değil âhirette verilmesi gerekir. Ancak inanmayan kimse müminlere savaş açtığı takdirde küfrünün zararı mâsum insanlara dokunmuş olacağından kendisine karşılık vermek vâcip olur .(Debûsî, vr. 454; Radıyyüddin es-Serahsî, vr. 381b; Kâsânî, IV, 3; Zeylaî, VI, 104).

- ***4. “Fitne kalmayıncaya ve din de yalnız Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Vazgeçerlerse artık zulmedenlerden başkasına hiçbir düşmanlık yoktur”***[11]

- **{وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلاَ عُدْوَانَ إِلاَّ عَلَى الظَّالِمِينَ}**

- Bu âyet, harbin meşrû kılınmasındaki maksadın kulların Allah tarafından imtihan edilmeleri değil düşmanın şerrini müslümanlardan defetmeleri olduğunu göstermektedir. Buna göre savaş, insanın yok olmasına veya bünyesinin tahrip edilmesine yol açtığından İslâm hukukunda “li-aynihî hasen” değil “li-gayrihî hasen” kabul edilmiş, düşmanın üstünlük ve mukavemetini kırmak, bu suretle şerrini defetmek için meşrû kılınmıştır.

---

[11] Bakara, 2/193

- 5. İslâm'a göre prensip olarak insan mâsumdur. Allah mahlûkatın yok edilmesini murat etmediği gibi onları öldürülmeleri için de yaratmamıştır. Debûsî bu hususta şöyle der: "Allah, emanetini yüklenecek olan insanı kanı mâsum olarak yaratmıştır; insan bu mâsumiyetle yaşar ve ilâhî emaneti bunun sayesinde yüklenip ifa edebilir. Dinin temel esasları konusunda sorumluluğun hem kâfir hem de müslüman için sabit olduğu hususunda hukukçular arasında görüş birliği mevcuttur. İnsan ancak işlediği bir suç sebebiyle öldürülebilir" (Debûsî, vr. 454[a]).

- 6. Kur’ân-ı Kerîm’de, kendileriyle savaşılan Ehl-i kitabın cizye vermesi halinde onlarla savaştan vazgeçilmesi emredilmiştir (et-Tevbe 9/29). Savaş onların küfrüne ceza olarak meşrû kılınmış değildir; maksat onların müslümanlarla barış içinde yaşamalarını sağlamaktır (a.g.e., vr. 203[a]). Bundan dolayı muharip kâfir (harbî), zimmî statüsüne girmeyi kabul edip fiilen savaşı terkettiği takdirde katlini gerektiren sebep ortadan kalktığı için öldürülmemektedir (a.g.e., vr. 209[a]; Radıyyüddin es-Serahsî, vr. 70b).
- Eğer müslüman olmayanlarla savaşın sebebi küfür olsaydı savaşın son bulması için âyette onların zimmî olmalarıyla yetinilmez, İslâmiyet’i kabul etmeleri şart koşulurdu.

Delillerin Değerlendirilmesi

- Harp sebebinin küfür olduğunu ileri süren hukukçuların delil gösterdiği âyetler, gayri müslimlerle girişilen savaş sırasında veya bunu sonuçlandırmak için takip edilecek hususları açıklamakta, savaşın niçin yapıldığını değil nasıl yapılacağını göstermektedir. İlk nâzil olan âyetlerde savaşın meşrû sayılmasının sebebinin kâfirlerin saldırı ve zulümleri olduğu açıkça belirtilmiştir.[12]

- Son âyetlerde ise sebebi bir kere daha tekrar etmeye gerek görülmeyip savaşta uygulanacak stratejiden söz edilmektedir. Bu âyetlerin ilk nâzil olan âyetleri neshettiği yolundaki iddianın ilmî bir mesnedi yoktur. Söz konusu âyetlerin uygulama alan ve şartları farklı olup aralarında çelişki bulunmadığı gibi ilk âyetlerde tecavüze karşı savaşmanın vâcip olduğu belirtildiğinden bu tür âyetlerin neshedilmiş olduğunu söylemek de mümkün değildir.

---

[12] el-Hac 22/39-40; el-Bakara 2/190; en-Nisâ 4/75; et-Tevbe 9/13

- Küfrün savaş sebebi olduğunu savunanların delil olarak gösterdikleri hadiste geçen “insanlar”dan maksat özellikle Arap müşrikleridir. Çünkü Arap olmayan müşriklerle Ehl-i kitabın tâbi olduğu hükümler bu hadiste belirtilenden farklıdır. Ehl-i kitap’la yapılan savaş onların cizye vermesiyle sona erer, müslüman olmaları şart değildir (Tevbe 9/29).
- Arap müşrikleri ise baştan beri müslümanlara karşı düşmanlık ve tecavüzlerini sürdürdükleri, yapılan antlaşmaları her defasında bozdukları için bunlarla müslüman oluncaya kadar savaşılması emredilmiştir.
- İslâmiyet dinde baskıyı kesinlikle yasaklamış, zor ve baskı altında gerçekleşecek imanın geçersiz olduğunu hükme bağlamıştır. Ayrıca inanmayan kimselerin hayatlarının sonuna kadar her an iman etmeleri ihtimali vardır.

Savaş Hukuku.

- Düşmanın İslâm ülkesine saldırması veya yakın tehlikenin belirmesi durumunda söz konusu olan genel seferberlik halinde savaşa katılmanın farz-ı ayın, bunun dışındaki savaşlara katılmanın farz-ı kifâye olduğu hususunda müslüman hukukçular genellikle aynı görüştedir.
- Savaşın farz-ı kifâye olduğu durumlarda bu görevi üstlenebilmek için kişinin **müslüman, ergen, hür ve erkek olması, vadesi gelmiş borcu bulunmaması, fizik ve ekonomik gücünün yerinde olması, anne ve babasının iznini alması şartı aranmıştır** (Buhârî, "Cihâd", 138; Müslim, "Birr", 5; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 31).
- Borçluda alacaklının, oğulda anne babanın, hizmetçide iş verenin hakkı olduğu; hanımlar bünyeleri itibariyle savaşa uygun görülmedikleri, ayrıca eve ve çocuklara baktıkları, küçüklerle akıl ve ruh sağlığı yerinde olmayanlar hukukî sorumluluk taşımadıkları; hasta, kör, kötürüm vb. özürlüler de bu işe elverişli olmadıkları için seferberlik dışında savaş

yükümlüsü değildir (et-Tevbe 9/91-93; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakī, IX, 21-26).

- Bu şartları taşıyan herkesin gerektiğinde orduya katılması mümkün olmakla birlikte özel düzenli ordular ilk dönemlerden itibaren kurulmuştur. Mâlikî fakihleri karşı çıkmakla beraber (Sahnûn, II, 40; Bâcî, III, 49) büyük çoğunluk, ihtiyaç duyulması halinde ve belirli şartlar çerçevesinde gayri müslimlerin de orduya alınabileceğini kabul etmiştir (Tirmizî, "Siyer", 10; İbn Hazm, XII, 524; Serahsî, Şerĥu's-Siyeri'l-kebîr, II, 636-637, 687; IV, 1422; Remlî, VIII, 62).

Savaş İlânı.

- Savaş hukuku kuralları uygulanacağı için savaşın başlangıcını belirlemek önem arz etmektedir. Bundan dolayı meşrû sebeplere bağlı olarak girişilecek bir savaştan önce eğer varsa karşı tarafla yapılmış antlaşmaların bozulduğunun haber verilmesi emredilmiştir.

- وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ إِنَّ اللّٰهَ لاَ يُحِبُّ الْخَائِنِينَ

- ***(Antlaşma yaptığın) bir kavmin hainlik yapmasından korkarsan, sen de (onlarla yaptığın ahdi) aynı şekilde bozduğunu kendilerine bildir. Çünkü Allah, hainleri sevmez.*[13]**

---

[13] Enfal, 8/58.

- Bununla bağlantılı biçimde, *“Düşmanla karşılaştığın zaman ona üç seçenek sun. Bunlardan hangisini seçerse sen de kabul et ve onlara dokunma. Onları önce müslüman olmaya çağır, kabul ederlerse onlara dokunma. Eğer kabul etmezlerse cizye vermelerini iste; olumlu cevap verirlerse kabul et ve kendilerine dokunma. Eğer bunu da kabul etmezlerse Allah’tan yardım dileyerek savaş”* meâlindeki hadislere dayanan (Müslim, “Cihâd”, 3; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 82) İslâm hukukçuları, kendilerine İslâm tebliği ulaşmayan kimseleri savaştan önce mutlaka dine ve İslâm hâkimiyetini kabule davetin gerekliliği hususunda hemfikirdir.
- Günümüz devletler hukukunun önemli kaynaklarından biri olan 1907 Lahey Barış Konferansı’nda da başlamadan önce savaşın ilân edilmesi veya bunu da kapsayan bir ültimatomun verilmesi gereği ifade edilmiştir.

- Savaşın ilân edilmesiyle birlikte taraf olan ülkeler arasındaki ilişkilerin neredeyse bütünüyle hasmane bir nitelik kazanacağı yönündeki modern telakkilere karşılık İslâm hukuku daha esnek bir anlayışa sahiptir.
- Meselâ savaşılan devletin vatandaşlarına barışçı amaçlar taşımaları şartıyla ülkeye giriş ve ticaret izni verilebilir; savaş ilân edildiği sırada müslüman toplum içinde bulunan düşman devletin vatandaşları, kendilerine verilen eman süresinin sonuna kadar kalıp sürenin sonunda askerî amaçla kullanılabilecek olanlar hariç edindiği mal varlığıyla birlikte emniyet içinde ülkesine dönebilir; karşı tarafa yaramayacak ölçüde ticaret ve gümrük antlaşmaları geçerliliklerini koruyabilir; dâimî statüde olmasa da diplomatik ilişkiler sürebilir.

Savaş Kuralları.

- İslâm'da inanç, ibadet, hukuk ve ahlâk kuralları kaynak ve hedef bakımından bir bütünlük arzettiği için daha çok psikolojik gerilimlerin hâkim olduğu savaş ortamında bile müslüman savaşçılar belli hukukî ve ahlâkî kayıtlar altına alınmıştır. Yukarıda geçen ve sınırları aşmamayı emreden âyetlerle savaş sırasında serbest ve yasak olan eylemleri tek tek sayan Hz. Peygamber'in beyanları ve sahâbenin uygulamaları bu yaklaşımın temel dayanaklarını teşkil etmektedir. Müslümanların tutumu istisna edilirse öteden beri savaşların genellikle kumandanların ve askerlerin şahsî inisiyatiflerinde sınırlama olmaksızın vahşice sürdürüldüğü görülür.
- Öyle ki Batı'da devletler hukukunun kurucusu diye bilinen Hugo Grotius, 1625 yılında yayımlanan eserinin önsözünde, hıristiyan milletlerin savaşlarda barbarları bile utandıracak çılgınca yöntemler izledikleri ve savaş sırasında Tanrı ya da insan kaynaklı her türlü

hukuku ayaklar altına aldıkları için böyle bir eser yazmak zorunda kaldığını söyler (Savaş ve Barış Hukuku, s. 11).

- Savaşlarda insan haysiyetine aykırı işkence ve tecavüz gibi uygulamalarla savaşa katılmayanların öldürülmesini önlemeye ve savaşın tahribatını sınırlı tutmaya yönelik hükümlerin konulması, İslâm dünyası hariç ancak 1864 Cenevre ve 1907 Lahey sözleşmelerinde kabul edilebilmiştir.
- Fakat bu sözleşmeler ve daha sonra kabul edilen uluslararası sözleşmelerin hükümleri gerek güçlü devletlerin kendi menfaatlerini hukukun üstünde tutmaları, gerekse savaşanların yeterli seviyede ahlâkî erdemlere sahip olmamaları sebebiyle maddî ve mânevî yaptırımlardan mahrum kaldığı için uygulamaya yeterince yansımamıştır.

- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللهِ فَتَبَيَّنُوا وَلاَ تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلاَمَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ كَذَلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

- ***Ey iman edenler, Allah yolunda adım attığınız (savaşa çıktığınız) zaman gerekli araştırmayı yapın ve size (İslam geleneğine göre) selam verene dünya hayatının geçiciliğine istekli çıkarak: "Sen mü'min değilsin" demeyin. Asıl çok ganimet Allah katındadır bundan önce siz de böyle idiniz; Allah size lütufta bulundu. Öyleyse iyice açıklık kazandırın. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberi olandır. (Nisa; 4/94)***

- Bu çerçevede İslâm hukukunda benimsenen temel kurallar şöylece sıralanabilir:
- 1. Savaş halinin gerektirdiği bazı istisnalar bulunmakla birlikte genel olarak İslâm ülkesinde müslümana helâl sayılan şeylerle haram olanlar savaşın yapıldığı düşman ülkesinde de aynı hükmü taşır.
- 2. Savaşın asıl hedefi yok etmek değil zararsız hale getirmek olduğundan öldürücü niteliği sınırlı silâhların kullanılması esastır. Bununla birlikte bir âyetten (el-Enfâl 8/60) caydırıcılığı temin için günün savaş teknolojisini takip edip çağın silâhlarına sahip olmak gerektiği anlaşılmaktadır.
- Bu âyette, gereksiz ve haksız yere kullanmak için değil kötü niyetler besleyen düşmanı caydırmak için silâhlanma istendiğinden müslümanlar, kitle imha silâhlarına sahip bulunsalar da onları ilk kullanan taraf olmamaya gayret göstermekle yükümlüdür.

- Kimyasal, nükleer ve biyolojik silâhları kullanmanın meşrûluğu günümüz hukukçuları tarafından tartışılıp bu tür silâhların kullanımıyla ilgili uluslararası antlaşmalar akdedilmekle birlikte bunlar Batılı büyük devletlerce sürekli ihlâl edilmektedir (Documents on The Laws of War, s. 29, 35, 137, 377).
- 3. Askerî maksatlarla veya düşmanı aldatmak için savaş hilelerine başvurmak meşrûdur. Hz. Peygamber'in, "Savaş hiledir" şeklindeki tesbiti (Buhârî, "Cihâd", 157; Müslim, "Cihâd", 18; Tirmizî, "Cihâd", 5), savaşta uyanık olup ihtiyatı elden bırakmamak gerektiğini ve karşı tarafı şaşırtacak oyunlardan faydalanılabileceğini göstermektedir.
- İslâm âlimleri, aradaki antlaşmayı bozmamak ve verilen emanı ihlâl etmemek kaydıyla bu çerçevede mümkün olan her aldatmacaya başvurulabileceğinde görüş birliği içindedir. Bu husus Lahey yönetmeliğinin 24. maddesinde de kabul edilmiştir (Meray, II, 456).
- 4. Savaşa bizzat veya dolaylı biçimde katkıda bulunmayan kadınlar, çocuklar, akıl hastaları, özürlüler, hastalar, yaşlılar, mâbedlerde

inzivaya çekilmiş din adamları ile kendi işlerini yürütmekte olan çiftçi, işçi ve iş adamlarının öldürülmesi yasaktır.

- Resûl-i Ekrem'in savaşlarda ölümlerin mümkün olduğu kadar azaltılması yönündeki tavsiyeleriyle (Serahsî, Şerḥu's-Siyeri'l-kebîr, I, 78-79; Şevkânî, VIII, 71 vd.), "Öldürme konusunda insanların en affedici olanları müslümanlardır" sözü (Müsned, I, 393; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 110; İbn Mâce, "Diyât", 30), kadın ve çocuklar dışında herkesin öldürülebileceği yönündeki görüşün (Mâverdî, s. 50; İbnü'l-Arabî, I, 109; Şemseddin er-Remlî, VIII, 64) tartışmaya açık olduğunu göstermektedir.
- 5. Düşman askerlerini yakmak veya cesetleri üzerinde tahribat yapmak yasaktır (Buhârî, "Cihâd", 149; Müslim, "Cihâd", 3).
- 6. Düşman tarafın kadınlarına tecavüz etmek ve onlarla gayri meşrû ilişki kurmak yasaktır; hatta bazı mezheplere göre had cezasını gerektirir.

- 7. Karşı taraf müslüman rehineleri öldürse bile suçun ferdîliği ilkesine göre düşman rehineleri öldürmek yasaktır (Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, s. 48; Serahsî, el-Mebsûŧ, X, 169).
- 8. Resûl-i Ekrem'in, "Yağmalayan bizden değildir" (Ebû Dâvûd, "Ĥudûd", 14; Tirmizî, "Siyer", 40) ve, "Yağma tıpkı murdar hayvan eti yemek gibi haramdır" (Ebû Dâvûd, "Cihâd", 128) şeklindeki uyarıları gereğince yağmalamada bulunmak kesinlikle yasaktır.
- 9. Beslenme ihtiyacını gidermek veya düşmanın savaş gücünü kırmak amacıyla yapılması ya da harekât zaruretinin bulunması dışında bitki dokusunu ve diğer canlı varlığını yok etmek çoğunluğa göre doğru değildir (el-Haşr 59/5; Sahnûn, II, 8; Serahsî, Şerĥu's-Siyeri'l-kebîr, I, 52-55; İbn Kudâme, X, 509).
- 10. Stratejik mevkileri, kale vb. müstahkem yerleri tahrip etmek, ateşe vermek, su altında bırakmak savaş gereklilikleri çerçevesinde serbesttir (el-Haşr 59/2). Aynı şekilde Bedir ve Hayber savaşlarında örneği

görüldüğü gibi düşmanın su kanallarını kesmek veya kullanılmaz hale getirmek de câizdir.

- 11. Düşman kendi kadın ve çocuklarını veya elindeki müslüman esirleri kalkan olarak kullanırsa bu durumda bütün fakihler, bunların da isabet alabileceği korkusuna bağlı olarak savaşın en düşük yoğunlukta sürdürülmesi gerektiği konusunda görüş birliğine varmıştır. Fakat düşük yoğunluğun derecesini belirleme konusunda ihtilâf edilmiştir. Bazı âlimler, düşmanın bunu bir yöntem haline getirmemesi için anılan siperlerin hedef alınabileceğini belirtirken çoğunluk, ancak savaşa devam edilmemesi durumunda müslümanların mağlûp olması veya daha büyük zarara uğraması söz konusu ise zarureten bu yola başvurulabileceğini belirtmiştir.

- 12. Cinsiyet ve yaş şartı aranmaksızın her gayri müslimin savaş sırasında veya zimmet anlaşması imzalanmamışsa savaş sonunda esir alınabileceği fakihlerin çoğunluğu tarafından kabul edilmiştir (el-Enfâl 8/67-69; Muhammed 47/4). Bununla birlikte esirlere kötü muamelede

bulunulması yasaklanmış, barınma ve beslenmelerine özen gösterilmesi, aile fertlerinin birbirinden koparılmaması, özellikle kadın esirlerin namusu konusunda titizlik gösterilmesi istenmiştir.

Savaşın Sona Ermesi.

- Savaş karşı tarafın İslâm'ı kabul etmesi veya teslim olması, fethin gerçekleşmesi, süreli veya süresiz barış antlaşması yapılması, tahkime müracaat etmek üzere ateşkes antlaşması imzalanması, müslümanların mağlubiyeti veya savaşı bırakması yollarından biriyle sona erer.
- İslâm hukukçuları bu durumların her biriyle ilgili olarak ayrıntılı hükümler tespit etmiş ve konuyu hukuk zemininin dışına kaydırmamaya özen göstermiştir. Müslümanlar bakımından bir zaruret veya fayda olmadıkça savaşı kazanacak durumda iken mütareke akdetmenin câiz olmadığı konusunda (Muhammed 47/35) bir fikir birliği bulunmaktadır.
- İslâm hukukçularının çoğunluğu, gerektiğinde imzalanacak ateşkes ya da nihaî barış antlaşmalarını Hudeybiye Antlaşması'nı örnek alarak on yılla sınırlandırma yönünde bir temayüle sahiptir. Antlaşmaların süresinin yarar-zarar dengesine göre belirleneceğini söyleyen Hanefîler ise şartların gerektirmesi halinde bu sürenin aşılabileceğini öngörmüştür (Mâverdî, s. 63; Kâsânî, VII, 109; Burhâneddin el-Mergīnânî, II, 138;).

- İslâm hukuku açısından geçerli bir savaş sonlandırma yöntemi olan tahkim hükmü (Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 82; İbn Mâce, “Cihâd”, 38; Ebû Yûsuf, s. 218), 1907 Lahey Sözleşmesi’nin 37. maddesinde de yer almıştır (Çelik, II, 345, 352).
- Savaşın müslümanların yenilgiye uğramasıyla sona ermesi durumunda savaş tazminatı ödemek, vergi vermek vb. şartları içeren antlaşmalar müslüman varlığını koruma adına imzalanabilecektir (Ebû Yûsuf, s. 225; İbn Rüşd, I, 313).
- Herhangi bir sözleşme yapılmaksızın İslâm ülkesi işgal edilecek olursa bu durumda düşman Şâfiî, Zâhirî ve Zeydîler dışında kalan çoğunluğa göre müslümanların menkul ve gayri menkulleri üzerinde mülkiyet haklarına sahip olur (Vehbe ez-Zühaylî, s. 743).
- Ülkenin statüsü hakkında ise görüş ayrılığı bulunmaktadır. Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine mensup müctehidlerle Hanefîler’den Ebû Yûsuf ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, düşman eline geçen İslâm ülkesinin orada küfür hükümlerinin uygulanmaya başlanmasıyla birlikte

dârülharbe dönüşeceğini söylerken Ebû Hanîfe bunu üç ayrı şartın birlikte gerçekleşmesine bağlamış, Şâfiî ise böyle bir dönüşümün olamayacağını, o ülkenin dârülislâm niteliğini hiç kaybetmeyeceğini ifade etmiştir (Yaman, İslâm Devletler Hukukunda Savaş, s. 163-164).